Lev Nikolajevitsj Tolstoj

JEUGDHERINNERINGEN

Vertaald uit het Russisch en van een nawoord voorzien door

Arthur Langeveld

2019 Prometheus Amsterdam

INHOUD

KINDERJAREN 7

JONGENSJAREN 141

STUDENTENJAREN 249

NAWOORD 457

KINDERJAREN

Op 12 augustus 18.., precies drie dagen na de dag waarop ik tien was geworden en zulke prachtige cadeautjes had gekregen, werd ik om zeven uur 's ochtends gewekt doordat Karl Ivanytsj pal boven mijn hoofd met een vliegenmepper – een stuk suikerpapier op een stokje – een vlieg doodsloeg. Dat deed hij zo onhandig dat hij het icoontje van mijn beschermengel, dat aan het eikenhouten hoofdeind van mijn bed hing, raakte en de dode vlieg pardoes op mijn hoofd viel. Ik stak mijn neus onder de deken vandaan, greep naar het icoontje dat heen en weer bleef schommelen, veegde de dode vlieg op de vloer en nam Karl Ivanytsj met slaperige maar boze ogen op. Deze liep mikkend en slaand de muren langs, in zijn kleurige gewatteerde kamerjas met bijpassende ceintuur, op zijn hoofd een rood gebreid mutsje met kwast en aan zijn voeten zachte geitenlederen laarzen.

Goed, dacht ik, ik mag dan klein zijn, maar waarom maakt hij me wakker? Waarom gaat hij niet bij Volodja's bed vliegen meppen? Daar zijn er genoeg! Maar nee, Volodja is ouder dan ik; ik ben de kleinste: daarom moet hij mij hebben. Zijn hele leven denkt hij aan niets anders, fluisterde ik, dan mij te plagen. Hij ziet heel goed dat hij mij wakker heeft gemaakt en dat ik me rot ben geschrokken, maar hij doet net of hij het niet merkt… afschuwelijke vent! Die kamerjas, dat mutsje van hem, dat kwastje, allemaal even afschuwelijk!

Terwijl ik zo in gedachten mijn ergernis over Karl Ivanytsj luchtte, liep deze naar zijn bed toe, keek op zijn horloge dat in een geborduurd kralen schoentje boven het bed hing, hing de vliegenmepper aan een spijker en draaide zich naar ons toe, zichtbaar in een opperbeste stemming.

'Auf, Kinder, auf!.. s' ist Zeit. Die Mutter ist schon im Saal,' riep hij met zijn goedige Duitse stem, daarop liep hij naar mij toe, nam plaats aan mijn voeten en haalde zijn tabaksdoos tevoorschijn. Ik deed of ik sliep. Karl Ivanytsj nam eerst een snuif, veegde zijn neus af, klikte met zijn vingers en pas toen was ik aan de beurt. Lachend kietelde hij mijn hielen. 'Nun, nun, Faulenzer!' zei hij.

Al kon ik helemaal niet tegen kietelen, toch sprong ik niet uit mijn bed en gaf ik hem geen antwoord, maar stopte mijn hoofd nog dieper onder het kussen, trappelde met mijn voeten en deed mijn uiterste best niet in lachen uit te barsten.

Wat is hij goed en wat houdt hij van ons, hoe kon ik zo lelijk over hem denken!

Ik was boos op mezelf én op Karl Ivanytsj, ik kon wel lachen en huilen tegelijk: ik was helemaal van streek.

'Ach, lassen sie, Karl Ivanytsj!' riep ik met tranen in mijn ogen en stak mijn hoofd onder het kussen vandaan.

Verbaasd liet Karl Ivanytsj mijn voetzolen met rust en vroeg ongerust wat er met me was. Had ik misschien iets naars gedroomd? Zijn goedhartige Duitse gezicht en de hartelijkheid waarmee hij de oorzaak van mijn tranen trachtte te doorgronden, maakten dat deze nog overvloediger stroomden: ik schaamde me en ik begreep niet dat ik daarnet zo lelijk over Karl Ivanytsj had gedacht en zijn kamerjas, mutsje en kwastje afschuwelijk had gevonden: nu leek dat alles mij juist bijzonder vertederend, zelfs het kwastje leek een duidelijk bewijs van zijn goedheid. Ik zei hem dat ik huilde omdat ik naar had gedroomd – dat maman dood was en begraven werd. Dat alles verzon ik omdat ik geen flauw idee had wat ik die nacht werkelijk had gedroomd; maar toen Karl Ivanytsj, ontroerd door mijn verhaal, mij wilde troosten en geruststellen, toen kwam het me voor dat ik die verschrikkelijke droom inderdaad had gehad en stroomden de waterlanders alweer om een andere reden.

Toen Karl Ivanytsj mij alleen liet en ik opstond en mijn kousen aan mijn voetjes begon aan te trekken, werd het huilen wat minder, maar de sombere gedachten aan de verzonnen droom verlieten mij niet. Onze bediende Nikolaj kwam binnen, een klein, proper mannetje, altijd ernstig, netjes, eerbiedig en de boezemvriend van Karl Ivanytsj. Hij bracht onze kleren en schoenen: laarzen voor Volodja, en voor mij nog steeds die onuitstaanbare schoenen met bandjes. In zijn aanwezigheid schaamde ik me te huilen; bovendien scheen het ochtendzonnetje vrolijk door de ramen en lachte Volodja, die Marja Ivanovna (de gouvernante van onze zuster) plaagde, zo vrolijk en har-

telijk bij de wastafel dat zelfs de ernstige Nikolaj – een handdoek over zijn schouder, zeep in de ene en de lampetkan in de andere hand, – moest glimlachen en vroeg:

'Vladimir Petrovitsj, zou u zo goed willen zijn u te wassen.'

Ik was helemaal opgevrolijkt.

'Sind Sie bald fertig?' klonk de stem van Karl Ivanytsj uit het klaslokaal.

Zijn stem was streng en had al niet meer die uitdrukking van goedheid die mij tot tranen had geroerd. In de klas was Karl Ivanytsj een totaal ander mens: dan was hij de meester. Snel kleedde ik me aan, waste me en nog met de borstel in mijn hand om mijn natte haren te kammen, gehoorzaamde ik aan zijn roep.

Karl Ivanytsj zat met zijn bril op zijn neus en een boek in zijn hand op zijn gewone plaats tussen de deur en het raampje. Links van de deuren hingen twee plankjes: een van ons, de kinderen, het andere van Karl Ivanytsj *persoonlijk*. Op het ene onze boeken in alle soorten en maten – leerboeken en niet-leerboeken: sommige stonden, andere lagen. Alleen twee grote delen *Histoire des voyages* in rode banden leunden netjes tegen de muur: daarna kwamen lange, dikke, grote en kleine boeken, kaften zonder boeken en boeken zonder kaft; alles door elkaar, lukraak bij elkaar gepropt wanneer we opdracht kregen om voor de recreatie orde te scheppen in de bibliotheek, zoals Karl Ivanytsj dat plankje hoogdravend noemde. De boekencollectie op de *persoonlijke* plank was, hoewel minder groot dan de onze, zo mogelijk nog gevarieerder. Ik herinner me drie boeken: een Duitse brochure over de bemesting van kool in de moestuin – zonder band, een deel *Geschiedenis van de Zevenjarige oorlog* – in perkament, met een brandvlek aan één hoek, en een volledige cursus hydrostatica. Karl Ivanytsj bracht het grootste deel van zijn tijd lezende door, hij had er zelfs zijn ogen mee bedorven; maar buiten deze boeken en 'De bij van het noorden'[1] las hij niets.

Wanneer ik mij Karl Ivanytsj herinner, dan zie ik vooral één voorwerp op zijn plank. Dat was een stuk karton in een houten voet-

[1] 'De bij van het noorden': literair tijdschrift (*vert.*).

stuk waarin dat karton door middel van pinnetjes ronddraaide. Op het karton was een plaatje geplakt met een karikatuur van een dame en een kapper. Karl Ivanytsj kon heel goed plakken en hij had dit ronde karton zelf uitgevonden en vervaardigd om zijn zwakke ogen tegen fel licht te beschermen.

Die lange figuur in zijn gewatteerde kamerjas, met dat rode mutsje op waaronder de schaarse grijze haren piekten, zie ik nog steeds levendig voor me. Hij zit naast het tafeltje waarop het karton met de kapper staat die een schaduw over zijn gezicht werpt; in zijn ene hand houdt hij een boek, de andere rust op de leuning van zijn stoel; naast hem liggen zijn horloge met de afbeelding van een jager op de wijzerplaat, een geruite zakdoek, een ronde zwarte snuifdoos, een groene brillenkoker en een kaarsensnuiter op een blaadje. Dat ligt allemaal zo keurig netjes op zijn plaats dat je alleen hieruit al mag concluderen dat Karl Ivanytsj een zuiver geweten en een rein gemoed heeft.

Soms, wanneer je genoeg had van het rondrennen beneden in de zaal, sloop je op je tenen de trap op, naar het klaslokaal en dan zag je Karl Ivanytsj alleen in zijn stoel met een soevereine rust een van zijn lievelingsboeken zitten lezen. Een andere keer trof ik hem ook wel op ogenblikken waarop hij niet las: zijn bril was op zijn grote haviksneus naar beneden gezakt, zijn blauwe, halfgesloten ogen keken met een bijzondere uitdrukking, op zijn lippen lag een droevige glimlach. In de kamer was het stil; alleen zijn gelijkmatige ademhaling en het getik van het horloge met de jager waren te horen.

Soms merkte hij me niet op, en dan stond ik bij de deur en dacht: 'Arme, arme oude man! Wij zijn met velen, wij spelen, wij zijn vrolijk, maar hij is moederziel alleen, en niemand die hem ooit eens knuffelt. Hij heeft gelijk als hij zegt dat hij een wees is. En zijn levensverhaal is zo vreselijk! Ik weet nog dat hij het aan Nikolaj vertelde, wat vreselijk om in zijn positie te zijn!' En dan kreeg ik zo met hem te doen dat ik soms naar hem toe ging om zijn hand te pakken en te zeggen: 'Lieber Karl Ivanytsj!' Hij vond het heerlijk wanneer ik dat zei; dan kreeg ik altijd een aai en hij was zichtbaar ontroerd.

Aan de andere wand hingen *Landkarten* die bijna allemaal gescheurd waren, maar door de hand van Karl Ivanytsj kundig gerepareerd. Aan

de derde wand, met in het midden de deur naar beneden, hingen aan de ene kant twee linialen: de ene, bekrast, was die van ons, de andere, gloednieuw, van hem *persoonlijk*, die hij meer ter aanmoediging gebruikte dan voor het trekken van lijnen; aan de andere kant hing een zwart schoolbord waarop met cirkels onze grote zonden en met kruisjes de kleine waren genoteerd. Links van het bord was de hoek waarin wij op onze knieën moesten zitten. Die hoek zal ik nooit vergeten! Ik herinner me het deurtje in de kachel, het schuifje in dat deurtje en het geluid dat het maakte wanneer het open of dicht werd gedaan. Soms moest je eindeloos in de hoek zitten zodat je knieën en je rug er pijn van deden, en dan dacht je: Karl Ivanytsj is me vergeten: hij zit natuurlijk lekker in zijn luie stoel in zijn hydrostatica te lezen, maar ik? En dan begon je blijk te geven van je aanwezigheid door zachtjes het kacheldeurtje open of dicht te doen of door wat stuc van de muur te krabben; maar als er dan opeens een te groot stuk met veel lawaai op de grond viel, echt, dan was je angst al erger dan welke straf ook. Stiekem keek je om naar Karl Ivanytsj, maar die zat met zijn boek in zijn hand en leek niets te merken.

Midden in de kamer stond een tafel, bedekt met een gescheurd zwart zeiltje waaronder op veel plaatsen de tafelrand te zien was die onder de krassen zat van onze pennenmesjes. Om de tafel stonden enige ongeverfde maar door langdurig gebruik gladgepolijste krukken. De laatste wand werd in beslag genomen door drie ramen. Het uitzicht dat ze boden was als volgt: pal onder de ramen de weg waarvan iedere kuil, ieder steentje, ieder wagenspoor mij al jaren vertrouwd en dierbaar waren; na de weg kwam een laan met gesnoeide lindebomen waarvan hier en daar nog het raamwerk te zien was; aan de overkant van de laan was een weiland zichtbaar met aan één zijde een dorsvloer, en ertegenover een bos; ver in het bos zag je nog het huisje van de bewaker. Uit het rechterraam zag je een deel van het terras waarop de groten voor het middageten zaten. Soms, als Karl Ivanytsj je dictee zat na te kijken, dwaalde je blik die kant op en zag je het zwarte kruintje van mama, de rug van iemand en hoorde je gedempt praten en lachen; dan werd je zo boos dat je daar niet mocht zijn en dan dacht je: 'Wanneer word ik nu eindelijk groot, dat ik niet meer

hoef te leren en niet meer die dialogen hoef te doen maar bij de mensen kan zitten van wie ik houd?' Die boosheid ging over in verdriet en dan raakte je, God mag weten waarom en waarover, zo in gedachten verzonken dat je Karl Ivanytsj, die jou vanwege een fout berispte, helemaal niet hoorde.

Karl Ivanytsj deed zijn kamerjas uit, trok zijn blauwe frak met bobbels en plooien op de schouders aan, trok voor de spiegel zijn das recht en bracht ons naar beneden, om mama goedemorgen te wensen.

MAMAN

Mama zat in de huiskamer en schonk thee; met één hand hield ze de theepot vast en met de andere het kraantje van de samowar waaruit water over de theepot op het dienblad stroomde. Maar hoewel ze aandachtig keek, merkte ze dit niet op, net zoals ze niet merkte dat wij binnenkwamen.

Wanneer je probeert in je verbeelding de gelaatstrekken van een geliefd wezen op te roepen, dan komen er zoveel herinneringen aan vroeger boven dat je die trekken door al die herinneringen, als door een waas van tranen, maar heel vaag ziet. Dat zijn de tranen van de verbeelding. Wanneer ik me mama voor de geest probeer te halen zoals ze in die tijd was, dan zie ik wel haar bruine ogen die onveranderlijk goedheid en liefde uitstralen, het moedervlekje in haar hals, iets onder de plek waar kleine haartjes krulden, het witte geborduurde kraagje, haar tedere magere hand die mij zo dikwijls liefkoosde en die ik zo dikwijls kuste; maar het totaalbeeld ontsnapt me.

Links van de divan stond de oude Engelse vleugel; aan deze vleugel zat mijn donkerharige zusje Ljoebotsjka met roze, net met koud water gewassen vingertjes merkbaar ingespannen etudes van Clementi te spelen. Ze was elf jaar; ze had een kort linnen jurkje aan en een wit broekje met kanten boorden en ze kon de octaven alleen arpeggio nemen. Naast haar zat en profil Marja Ivanovna met een muts met roze linten op, in een blauw jak en met een boos rood gezicht dat een nog strengere uitdrukking kreeg zodra Karl Ivanytsj binnenkwam. Ze keek dreigend naar hem en zonder acht te slaan op zijn groet bleef ze stampend met haar voet doortellen: 'Un, deux, trois, un, deux, trois', nog luider en gebiedender dan tevoren.

Karl Ivanytsj negeerde dit alles volkomen en liep zoals hij gewend was met een Duitse groet recht op het handje van mijn moeder af. Die keerde tot de werkelijkheid terug, schudde haar hoofd alsof ze met deze beweging haar droevige gedachten wilde verjagen, reikte Karl Ivanytsj haar hand en kuste hem op zijn rimpelige slaap, terwijl hij haar hand kuste.

JONGENSJAREN

DE REIS PER RIJTUIG

Weer staan er twee rijtuigen voor het bordes van het huis in Petrovskoje: de koets waarin Mimi, Katjenka, Ljoebotsjka en het kamermeisje zitten met Jakov de rentmeester in eigen persoon op de bok; en de brik waarin Volodja en ik reizen met de onlangs tot lakei gepromoveerde Vasili.

Papa, die enkele dagen na ons ook naar Moskou komt, staat zonder muts op het bordes en slaat een kruis voor het raampje van de koets en voor de brik.

'Wel, Christus zij met jullie! Rijen maar!' Jakov en de koetsiers (we reizen met eigen paarden) nemen hun muts af en slaan een kruis. 'Ja, ja! God zij met u!' De bakken van de koets en de brik hotsen over de hobbelige weg, de berken van de grote laan vliegen langs ons heen. Ik ben in het minst niet verdrietig: al mijn gedachten zijn gericht niet op wat ik hier achterlaat maar op wat mij te wachten staat. Hoe verder de voorwerpen die verbonden zijn met droevige herinneringen, en waarvan mijn hoofd tot dan toe vervuld was geweest, van mij verwijderd raken, des te meer die herinneringen hun kracht verliezen en al gauw vervangen worden door een aangenaam gevoel van levenslust, vol kracht, frisheid en hoop.

Zelden heb ik dagen meegemaakt die zo, ik zeg niet vrolijk waren – ik schaamde me toch nog om werkelijk vrolijk te zijn – maar zo aangenaam en goed als de vier dagen van onze reis. Weg was de gesloten deur van mama's kamer waar ik niet zonder huivering langs kon lopen, weg was de dichte vleugel die we niet alleen niet durfden te naderen maar waar we ook niet zonder angst naar durfden te kijken, weg was de rouwkleding (we hadden allemaal eenvoudige reiskostuums aan), en al die dingen die me zo levendig herinnerden aan het onherstelbare verlies en maakten dat ik op mijn hoede was voor elke uiting van een spontaan gevoel, uit angst haar nagedachtenis op de een of andere manier te bezoedelen. Hier wordt mijn aandacht integendeel geheel in beslag genomen door nieuwe, schilderachtige plaatsen en dingen, en de lente en de natuur bezorgen je de prettigste gevoelens: tevredenheid met het heden en hoop op een stralende toekomst.

Voor dag en dauw trekt de meedogenloze en, zoals dat altijd het geval is met mensen in een nieuwe functie, overijverige Vasili de deken van me af en beweert dat het tijd is om te vertrekken en dat alles al gereed is. Hoe je je ook in bochten wringt, uitvluchten verzint, boos wordt, je zoete ochtendslaap al is het maar een kwartiertje probeert te rekken, aan het vastberaden gezicht van Vasili zie je al dat hij onvermurwbaar is en bereid om desnoods nog twintigmaal de deken van je af te trekken, en je springt overeind en rent naar buiten om je te wassen.

In het voorhuis staat de samowar al te koken, aangeblazen door Mitja, de voorrijder, die er rood als een kreeft van ziet; buiten is het kil en mistig alsof er damp van de stinkende mest opstijgt; het zonnetje verlicht met zijn vrolijke, heldere licht het oostelijk deel van de hemel en de strooien daken van de ruime loodsen die de binnenplaats omgeven, glimmen van de dauw die ze bedekt. Daaronder zijn onze paarden te zien, vastgebonden bij hun ruiven, en kun je hun gelijkmatige kauwen horen. Een of andere ruigharige Fikkie, die voor zonsopgang op een hoop droge mest heeft liggen tukken, rekt zich lui uit en trippelt kwispelstaartend naar de overkant van de binnenplaats. De bedrijvige herbergierster doet de knarsende poort open, jaagt de peinzende koeien de weg op waar het getrappel, geloei en geblaat van de kudde al te horen is, en wisselt ondertussen een paar woorden met de slaperige buurvrouw. Filipp draait met opgestroopte hemdsmouwen de emmer uit de diepe put omhoog, waarbij hij heel wat helder water morst, en giet hem leeg in een beukenhouten kuip waarnaast de net ontwaakte eenden al aan het poedelen zijn; ik kijk graag naar het gewichtige gezicht van Filipp met zijn volle baard en naar de dikke aders en spieren die zich duidelijk aftekenen op zijn machtige blote armen wanneer hij zich inspant.

Achter het tussenschot waar Mimi en de meisjes sliepen en waardoorheen we 's avonds hebben liggen praten, is beweging te bespeuren. Masja rent voortdurend langs ons met allerlei voorwerpen die ze met haar jurk aan onze nieuwsgierige blikken probeert te onttrekken, en ten slotte gaat de deur open en worden we geroepen om thee te komen drinken.

Vasili rent in een aanval van nodeloze ijver onophoudelijk de kamer binnen om nu eens dit, dan weer dat naar buiten te brengen, knipoogt naar ons en smeekt Marja Ivanovna om zo vroeg mogelijk te vertrekken. De paarden zijn ingespannen en geven blijk van hun ongeduld door af en toe met hun belletjes te rinkelen; de koffers, kisten, dozen en doosjes worden weer ingeladen en wij nemen onze plaatsen in. En telkens vinden we in de brik een berg in plaats van een zitplaats, en nooit kunnen we begrijpen waar dat gisteren allemaal stond en waar we nu moeten zitten; vooral een notenhouten theekist met een driehoekig deksel die mee moet in onze brik en onder mij wordt gezet, wekt mijn diepe verontwaardiging. Maar Vasili zegt dat het zal wennen en ik moet hem wel geloven.

De zon was juist boven een grote witte wolk die het oosten bedekte uitgekomen, en de hele omgeving werd verlicht door een rustig, blij licht. Alles om me heen is zo prachtig, en in mijn hart is het zo licht en rustig… De weg slingert zich als een breed, wild lint voort tussen de velden met uitgedroogde stoppels en met groen dat glinstert van de dauw; ergens langs de weg zie je soms een sombere wilg of een jong berkje met kleine kleverige blaadjes, die een lange onbeweeglijke schaduw werpt over de droge kluiten van het karrenspoor en het korte groene gras van de weg… De liederen van de leeuweriken die vlak over de weg scheren worden niet overstemd door het eentonige geluid van de wielen en belletjes. De lucht van door de motten aangevreten laken, stof en een of ander zuur, die altijd in onze brik hangt, wordt verdreven door de ochtendlucht, en ik voel vanbinnen een aangename onrust, de wens om iets te doen – het kenmerk van het ware genot.

In de herberg had ik geen tijd gehad om te bidden; en omdat me al verschillende keren was opgevallen dat mij op dagen waarop ik om wat voor reden dan ook dit ritueel vergat uit te voeren altijd een ongeluk overkwam, probeer ik mijn fout te herstellen: ik neem mijn pet af, draai me naar de hoek van de brik, lees mijn gebeden en sla onder mijn jasje een kruis zodat niemand het ziet. Maar duizenden verschillende dingen leiden mijn aandacht af en in mijn verstrooidheid herhaal ik enige malen achterelkaar dezelfde woorden van het gebed.

Op een voetpad dat naast de weg kronkelt, doemen een paar zich langzaam voortbewegende figuren op: dat zijn vrouwen op bedevaart. Ze hebben smerige doeken om hun hoofden, op hun rug dragen ze een knapzak van berkenschors, om hun benen vuile windsels en aan hun voeten zware bastschoenen. Ze zwaaien gelijkmatig met hun stokken en keuren ons nauwelijks een blik waardig maar bewegen zich met trage, zware stap voort, de een na de ander, en ik word bestormd door vragen: waar gaan ze heen, waarom? Duurt hun reis al lang? Maar al spoedig smelten de lange schaduwen die zij over de weg werpen samen met de schaduw van de wilg waar ze langs moeten. En daar is een kales met een vierspan postpaarden die ons tegemoet snelt. Twee seconden en de gezichten die op een afstand van twee el vriendelijk en nieuwsgierig naar ons kijken zijn alweer voorbij, en wat lijkt het vreemd dat die gezichten niets met mij gemeen hebben en dat ik ze waarschijnlijk nooit meer terug zal zien.

Daar lopen twee bezwete, ruigharige paarden langs de weg, met halsters waarvan de strengen helemaal aan de staartriemen zijn vastgemaakt en daarachter, zijn lange benen in grote laarzen bungelend aan weerskanten van het paard dat het haam langs de schoft heeft hangen en af en toe eventjes met zijn klokje klingelt, rijdt de jonge koetsier met zijn vilten hoed op één oor en zingt een eindeloos lied. Zijn gezicht en houding verraden zoveel luie, zorgeloze tevredenheid dat het mij het toppunt van geluk lijkt om koetsier te zijn, naar huis te rijden en droevige liedjes te zingen. Ver weg, aan de overkant van een dal, tekent zich tegen de lichtblauwe hemel een dorpskerk met een groen dak af; daarginds is een dorp, het rode dak van het herenhuis en een groen park. Wie woont er in dat huis? Zijn er kinderen, een vader, een moeder, een huisleraar? Waarom gaan we niet naar dat huis om kennis te maken met de bewoners? Daar is een lange karavaan enorme karren, elk bespannen met drie weldoorvoede, dikbenige trekpaarden die we moeten passeren. 'Wat vervoeren jullie daar?', vraagt Vasili aan de voorste voerman die zijn reusachtige voeten van de bok laat bungelen en ons met de zweep zwaaiend lang en aandachtig met een idiote blik nakijkt en pas antwoord geeft wanneer we hem niet meer kunnen horen. 'Wat is dat daar?', vraagt Vasili aan de tweede kar, die een afge-

schut voorstuk heeft waarop onder een nieuw zeildoek een andere koetsier ligt. Even wordt er een blond hoofd met een rood gezicht en een rossig baardje vanonder het zeildoek vandaan gestoken, dat onze brik met een onverschillige en minachtende blik opneemt en weer verdwijnt – en ik bedenk dat die koetsiers waarschijnlijk niet weten wie wij zijn, waar we vandaan komen en waar we heen gaan…

Anderhalf uur lang ben ik zo verdiept in allerlei waarnemingen, dat ik niet let op de scheve cijfers op de werstpalen. Maar de zon brandt steeds sterker op mijn hoofd en rug, de weg wordt stoffiger, het driehoekige deksel van de theekist begint me steeds meer te hinderen, ik verander een paar maal van positie: het wordt heet, ongemakkelijk en saai. Al mijn aandacht is nu gericht op de werstpalen en de cijfers die daarop staan; ik maak allerlei berekeningen over de tijd waarin we het poststation kunnen bereiken. 'Twaalf werst is een derde van zesendertig werst, naar Liptsy is het eenenveertig, dus we hebben een derde en nog wat afgelegd?' enzovoort.

'Vasili,' zeg ik wanneer ik merk dat hij zit te knikkebollen op de bok, 'mag ik eens op de bok, beste man.'

Vasili stemt toe. We wisselen van plaats: hij begint meteen te snurken en zakt zo ver onderuit dat er in de brik voor niemand meer plaats overblijft; vanaf de hoogte waarop ik zit, opent zich voor mijn ogen een zeer aangenaam schouwspel: onze vier paarden, Smiecht, Koster, Linksachter en Apotheker, die ik allemaal tot in de kleinste details en nuances van hun eigenschappen heb bestudeerd.

'Waarom loopt Koster nu rechts in plaats van links, Filipp?', vraag ik enigszins timide.

'Koster?'

'En Smiecht loopt er de kantjes af', zeg ik.

'Koster kun je niet links zetten,' zegt Filipp, zonder acht te slaan op mijn laatste opmerking, 'dat is geen paard dat je links aan de buitenkant kan zetten. Links heb je een paard nodig dat zogezegd een paard is, en dit is niet zo'n paard.'

Met deze woorden buigt Filipp zich naar rechts, geeft een harde ruk aan de teugels en begint de arme Koster met de zweep op zijn staart en benen te geven, op een bepaalde manier, van onderaf, en

hoewel Koster zijn uiterste best doet en de hele brik bijna omvertrekt, staakt Filipp zijn actie pas wanneer hij de behoefte gevoelt om te pauzeren en om zijn hoed, die tot dan onberispelijk op zijn hoofd heeft gezeten, om duistere redenen naar één kant te schuiven. Ik maak van dit gelukkige moment gebruik en vraag Filipp of ik mag *mennen*. Filipp geeft me eerst het ene leidsel, dan het andere; ten slotte gaan alle zes leidsels en de zweep in mijn handen over en ben ik volmaakt gelukkig. Ik probeer Filipp op alle mogelijke manieren te imiteren, en vraag hem of ik het goed doe. Maar het einde is onveranderlijk dat hij ontevreden is: dit paard trekt te veel, dat paard doet niets, hij steekt zijn elleboog voor mijn borst langs en neemt me de leidsels af. De hitte wordt steeds erger, de schapenwolkjes zwellen op als zeepbellen, steeds hoger en hoger, trekken samen en krijgen een donkergrijze tint. Door het raampje van de koets steekt een arm met een fles en een bundeltje; Vasili springt in volle vaart wonderbaarlijk behendig van de bok en brengt ons kwarkkoeken en kwas.

Bij een steile helling stappen we allemaal uit de rijtuigen en rennen elkaar soms achterna tot aan de brug, terwijl Vasili en Jakov de wielen afremmen en van beide kanten met hun handen de koets tegenhouden, alsof ze die zouden kunnen tegenhouden wanneer hij doorschoot. Daarna gaat Volodja of ik, met toestemming van Mimi, naar de koets, en Ljoebotsjka of Katjenka neemt plaats in de brik. Een ruil die de meisjes altijd veel plezier doet omdat ze terecht vinden dat het in de brik veel leuker is. Soms, wanneer we in de hitte door een bosje rijden, blijven we bij de koets achter, plukken groene takken en maken in de brik een prieeltje. Met dat rijdende prieel halen we dan in volle vaart de koets weer in, en Ljoebotsjka gilt dan met haar allerdoordringendste stem, iets wat zij nooit zal nalaten bij elke gelegenheid waarbij ze veel plezier heeft.

Daar is het dorp al waar we onze middagpauze houden. Je ruikt de dorpslucht al: rook, teer, broodringen, het geluid van stemmen, voetstappen en wielen; de belletjes klinken anders dan in het open veld, van beide kanten doemen boerenhutten op met hun strodaken, met houtsnijwerk versierde stoepen en kleine raampjes met rode en groene luiken waar hier en daar het gezicht van een nieuwsgierige boeren-

vrouw uitsteekt. Daar heb je de dorpsjongetjes en -meisjes met alleen een hemdje aan: met wijdopen ogen en gespreide armen staan ze onbeweeglijk op één plek of ze rennen op hun blote voetjes watervlug achter de rijtuigen aan, ondanks de dreigende gebaren van Filipp, en proberen op de koffers te klimmen die achterop zijn gebonden. Daar zijn de rossige herbergiers die van beide kanten op de rijtuigen afrennen en elkaar verdringen om de reizigers met verlokkende woorden en gebaren te verleiden. Krrr! De poort knarst, de zwenghouten haken in de poortdeuren en we rijden het erf op. Vier uur rust en vrijheid!

Ik heb nog maar een paar maanden voor ik naar de universiteit ga. Ik studeer goed. Niet alleen wacht ik zonder angst op de leraren, maar ik voel zelfs iets als voldoening in de klas.

Ik vind het leuk om luid en duidelijk een geleerde les op te zeggen. Ik bereid me voor op de wiskundefaculteit, en die keuze heb ik eerlijk gezegd alleen maar gedaan omdat ik de woorden *sinus*, *tangens*, *differentiaal*, *integraal* enzovoort zo mooi vind.

Ik ben veel kleiner dan Volodja, breedgeschouderd en mollig, nog steeds even lelijk en nog steeds lijd ik daar onder. Ik probeer origineel te zijn. Eén ding troost me: dat is dat papa ooit over me gezegd heeft dat ik *een intelligent smoel* heb, en daar houd ik het maar op.

St-Jérôme is tevreden over me, prijst me en ik haat hem niet alleen niet meer, maar wanneer hij af en toe zegt dat ik me *met mijn talenten*, *met mijn intelligentie* moest schamen om dit of dat niet te doen, dan geloof ik zelfs dat ik van hem houd.

Met loeren in de meidenkamer ben ik reeds lang gestopt, ik schaam me om me achter deuren te verstoppen en bovendien heeft het besef dat Masja van Vasili houdt, moet ik bekennen, mij enigszins bekoeld. Uiteindelijk verlost Vasili's huwelijk, waarvoor ik op zijn verzoek zelf toestemming aan papa vraag, mij van deze ongelukkige hartstocht.

Wanneer de *jonggehuwden*, met snoepgoed op een dienblad, papa hiervoor komen bedanken en Masja, met een mutsje met blauwe linten op, ons allemaal ook bedankt en iedereen op de schouder kust, dan ruik ik alleen maar de roze pommade op haar haar, maar voel niet de geringste opwinding.

Ik begin al met al een beetje over mijn puberale gebreken heen te groeien, met uitzondering overigens van het belangrijkste, dat mij later in het leven nog veel schade zal berokkenen; mijn neiging tot prakkiseren.

STUDENTENJAREN

WAT IK BESCHOUW ALS HET BEGIN VAN MIJN STUDENTENJAREN

Ik heb al gezegd dat mijn vriendschap met Dmitri mij een nieuwe visie op het leven, op de zin van het leven en alles wat daaruit voortvloeit, openbaarde. De kern van deze visie werd gevormd door de overtuiging dat de bestemming van de mens ligt in het streven naar zedelijke vervolmaking en dat die vervolmaking gemakkelijk, mogelijk en voor altijd is. Vooralsnog genoot ik alleen maar van de nieuw ontdekte gedachten die uit deze overtuiging voortvloeiden en van het maken van schitterende plannen voor een zedelijke, actieve toekomst; maar ondertussen ging mijn leven nog zijn zelfde benepen, verwarde en ledige gangetje.

De deugdzame gedachten die de revue passeerden in de gesprekken met mijn verafgode vriend Dmitri, *wonderbaarlijke Mitja*, zoals ik hem soms fluisterend voor mijzelf noemde, appelleerden vooralsnog uitsluitend aan mijn verstand en niet aan mijn gevoel. Maar de tijd kwam dat deze gedachten zich met zo'n frisse kracht als een geestelijke openbaring aan mij opdrongen, dat de schrik mij om het hart sloeg wanneer ik bedacht hoeveel tijd ik al had verdaan, en ik onmiddellijk, nog dezelfde seconde, deze gedachten op het leven wilde toepassen, met het vaste voornemen ze nooit ofte nimmer meer te verloochenen.

Die tijd beschouw ik als het begin van mijn *studentenjaren*.

Destijds was ik bijna zeventien. Nog steeds kwamen de leraren bij mij aan huis, St-Jérôme hield toezicht op mijn vorderingen en ik bereidde mij tegen heug en meug voor op de universiteit. Buiten de studie hield ik mij onledig met eenzame en onsamenhangende dromen en overpeinzingen, met gymnastische oefeningen omdat ik de eerste krachtmens ter wereld wilde worden, met het volslagen doelloos en gedachteloos rondzwerven door alle kamers en vooral door de gang van het meidenverblijf, en met het mijzelf in de spiegel bekijken, wat mij trouwens altijd een neerdrukkend gevoel van treurigheid en zelfs afkeer bezorgde. Mijn uiterlijk, dat wist ik zeker, was lelijk, maar ik kon zelfs geen toevlucht vinden in wat in dergelijke

gevallen gewoonlijk als troost wordt geboden. Ik kon niet zeggen dat ik een expressief, intelligent of edel gezicht had. Er was niets expressiefs aan mijn gezicht – doodgewone, grove en lelijke gelaatstrekken; mijn kleine grijze ogen waren, vooral op het moment dat ik mezelf in de spiegel bekeek, eerder dom dan intelligent. Dapper was het nog minder: niettegenstaande ik tamelijk lang was en heel sterk voor mijn leeftijd, waren al mijn gelaatstrekken zacht, sloom, onbepaald. En ook was er niets edels aan; integendeel, ik had net zo'n gezicht als een eenvoudige boer, en net zulke grote voeten en handen; en in die tijd vond ik dat uiterst beschamend.

LENTE

In het jaar dat ik naar de universiteit ging viel de paasweek pas eind april, zodat de examens vlak na Pasen waren vastgesteld en ik in de Goede Week zowel moest vasten als hard studeren.

Na de natte sneeuw die Karl Ivanovytsj altijd *de zoon die zijn vader komt halen* noemde, was het al drie dagen rustig, warm en helder weer. Op de straten was geen plekje sneeuw meer over, de vieze brei was veranderd in een nat, glimmend wegdek en in snelle beekjes. De laatste ijspegels aan de daken waren al in de zon gedooid, in de tuin kregen de bomen knoppen, op de binnenplaats was al een droog paadje, bij de paardenstal kwam naast de bevroren mesthoop en bij het bordes tussen de stenen al mosgroen gras op. Het was die bijzondere periode van de lente die de sterkste uitwerking heeft op het menselijk hart: een heldere, schitterende, maar niet hete zon, beekjes en ontdooide plekken, de lucht die geurig fris was en de hemel teerblauw met langwerpige, doorschijnende wolkjes. Ik weet niet waarom, maar ik geloof dat in de grote stad die eerste periode waarin de lente geboren wordt een nog voelbaarder en sterker invloed op de ziel heeft, je ziet minder, maar voorvoelt meer. Ik stond bij het raam, waarin door de dubbele ruiten de ochtendzon haar stoffige stralen wierp op de vloer van mijn leskamer die mij zo ondraaglijk de keel uithing, en was bezig op het bord een lange algebraïsche vergelijking op te lossen. In mijn ene hand hield ik de gescheurde *Algebra* van Franker met zijn slappe kaft, in de andere een stukje krijt waarmee ik allebei mijn handen, mijn gezicht en de ellebogen van mijn jasje had besmeurd. Nikolaj was met een voorschoot voor en met opgestroopte mouwen bezig met behulp van een nijptang de stopverf te verwijderen en de spijkers recht te buigen van het raam dat op de tuin uitkwam. Zijn bezigheden en het gehamer dat hij daarbij veroorzaakte leidden mij af. Ik was toch al in een uiterst slechte, ontevreden bui. Op de een of andere manier zat alles me tegen: ik had in het begin van de berekening een fout gemaakt zodat ik opnieuw moest beginnen; ik had het krijt tweemaal laten vallen, ik voelde dat mijn gezicht en handen onder het krijt zaten, de spons was spoorloos verdwenen,

het gehamer dat Nikolaj produceerde werkte me op mijn zenuwen. Ik stond op het punt boos te worden en mijn gram te spuwen; ik gooide het krijt en de *Algebra* neer en begon door de kamer heen en weer te lopen. Maar ik bedacht dat het nu de woensdag voor Pasen was, dat we nu moesten biechten en ons onthouden van alles wat lelijk was; en opeens raakte ik in een ongewone, zachtmoedige gemoedstoestand en liep ik naar Nikolaj toe.

'Zal ik even helpen, Nikolaj,' zei ik en probeerde daarbij mijn stem zo zachtmoedig mogelijk te laten klinken; de gedachte dat ik iets goeds deed door mijn ergernis te onderdrukken en hem te helpen versterkte deze zachtmoedige gemoedstoestand in mij nog meer.

De stopverf was eruit, de spijkers omgebogen, maar hoewel Nikolaj uit alle macht aan de dwarsbalken trok, toch gaf het raam niet mee.

Als het raam er nu meteen uitgaat wanneer ik meetrek, dacht ik, dan is dat een voorteken en dan hoef ik vandaag niet meer te werken. Het raam gaf zijwaarts mee en ging eruit.

'Waar moet het heen?' vroeg ik.

'Dat doe ik zelf wel, mijnheer,' antwoordde Nikolaj, zichtbaar verbaasd en kennelijk ook misnoegd over mijn ijver, 'ze mogen niet door elkaar raken in de berging, ik heb ze op nummer staan.

'Ik zet er wel een nummer op,' zei ik en tilde het raam op.

Ik geloof dat als de berging twee werst verderop was geweest en het raam tweemaal zo zwaar had gewogen, ik volmaakt tevreden zou zijn geweest. Ik wilde mezelf uitputten door Nikolaj deze dienst te bewijzen. Toen ik in de kamer terug was, lagen de baksteentjes en de zoutpiramides al netjes op de vensterbank en was Nikolaj bezig met een lapje het zand en de slaperige vliegen door het openstaande raam te vegen. De kamer was al geheel gevuld met fris geurende lucht. Buiten hoorde je straatrumoer en het gekwetter van de mussen in de tuin.

Alle voorwerpen waren helder verlicht, de kamer zag er een stuk vrolijker uit, de bladzijden van mijn *Algebra* en de haren op het hoofd van Nikolaj werden door een licht lentebriesje bewogen. Ik ging naar het raam, nam plaats op de vensterbank, boog me naar buiten en verzonk in gedachten.

Ik werd opeens bevangen door een uitzonderlijk sterk en aangenaam gevoel dat geheel nieuw voor me was. De natte aarde, waaruit hier en daar heldergroene grassprieten met gele steeltjes opschoten, de stroompjes die stukjes aarde en hout meevoerden en die schitterden in de zon, de rood aangelopen twijgen van de sering met hun opgezwollen knoppen die vlak onder het raam in de wind wiegden, het drukke gekwetter van de vogeltjes die in de sering ijverig in de weer waren, de bijna zwarte schutting, nat van de gesmolten sneeuw, en vooral die geurige vochtige lucht en de vrolijke zon spraken mij duidelijk en helder van iets nieuws en moois dat, hoewel ik het niet zo kan weergeven als het tot mij kwam, ik toch zal proberen te verwoorden zoals ik het ervoer: alles sprak mij van schoonheid, geluk en deugd, zei mij dat dat allemaal onder handbereik lag, dat het ene niet zonder het andere kon en zelfs dat schoonheid, geluk en deugdzaamheid één en hetzelfde waren. Dat ik dat niet eerder heb begrepen, wat was ik vroeger toch slecht, hoe kon en kan ik in de toekomst goed en gelukkig zijn! zei ik bij mezelf. Ik moet zo snel mogelijk, nu meteen een ander mens worden en een nieuw leven beginnen.

Desondanks bleef ik nog lange tijd op de vensterbank zitten dromen, zonder iets uit te voeren. Hebt u dat ook wel eens gehad, dat u 's zomers bij bewolkt, regenachtig weer overdag hebt liggen slapen, en ontwaakt in de schemering, uw ogen opent en u door het wijd openstaande vierkant van het raam, onder het opbollende linnen zongordijn waarvan de roede tegen de vensterbank slaat, een blik hebt op de paarse schaduwzijde van een lindelaan, nat van de regen, en op een vochtig tuinpaadje, nog verlicht door heldere schuine zonnestralen, en u opeens het vrolijke leven van de vogels in de tuin hoort en de insecten ziet die in de raamopening zoemen, doorschijnend in het zonlicht, en u de lucht na een regenbui ruikt en dat u dan denkt: wat een schande dat ik op zo'n avond heb liggen slapen – en dat u dan snel opspringt om naar de tuin te gaan en van het leven te genieten? Wanneer iets dergelijks u wel eens is overkomen dan hebt u een flauwe afspiegeling van het heftige gevoel dat ik op dat moment ervoer.